

Struktura besednodružinskega slovarja slovenskega jezika za črko B

Irena Stramljič Breznik

IZVLEČEK: Besednodružinski slovar slovenskega jezika prinaša sintezo teoretičnih spoznanj slovenske besedotvorne teorije, ki je aplicirana v slovarskem delu, strukturiranem po načelu besednih družin. Poleg slovaropisnih poskusov v prvi polovici 19. stoletja (U. Jamik 1832; A. Murko 1833) je to prva tovrstna slovarska realizacija za sodobno slovensko besedje, ki domače slovaropisje aktualno približuje podobnim slovarskim uresničitvam v ruščini, nemščini in bolgarščini. Slovar ponuja tudi oceno o relevantnosti zbranega besedja tako, da vključuje podatke o pojavitvah v obeh slovenskih besedilnih korpusih (Fida, Nova beseda), ki vsak s svojega zornega kota osvetlujeta živost in rabo tvorjenk, zato je primer dela, kjer so rezultati dobljeni na podlagi sinergije več dejavnikov.

ABSTRACT: The dictionary of the word families beginning with the letter B in the Slovene language represents a synthesis of the theoretical findings in the Slovene word formation theory. It was applied in the dictionary part which is structured according to the principle of word families. Besides a few lexicographic attempts in the first half of the 19th century, this is the first lexicographic realization based on contemporary Slovene lexis, which positions Slovene lexicography very near to similar topical lexicographic achievements in Russian, German and Bulgarian, but with the dictionary structure based on the word formation principles of the Slovene lexis.

0 Splošno o slovarju

0.1 Besednodružinski slovar slovenskega jezika za črko B je rezultat štiriletnega raziskovalnega dela, spodbujenega s spoznanjem o potrebi, da se teoretična dognanja, prežeta z domačo dvestoletno besedotvorno tradicijo in obogatena s spoznanji sodobnih jezikoslovnih usmeritev, aplicirajo v praktični sestavi specialnega enojezičnega slovarja, ki leksiko slovenskega jezika ureja po besednih družinah. Le-te so večji ali manjši sestavi besed, ki se družijo na podlagi skupnih korenov. Tovrstni slovar uzavešča zaradi sicer prevladujočih abecednih slovarjev mnogokrat

prezrto dejstvo, da je leksika medsebojno večplastno prepletena, pri čemer je urejevalno besednodružinsko izhodišče, tj. upoštevanje razmerja med motivirajočo in motivirano besedo, le ena izmed njenih možnih sistemskih povezav.

0.2 Trenutni ustroj slovarja in njegova gradivna izčrpnost za črko B s podatki o pogostnosti posameznih besed sta podani z namenom, da se oceni konceptna primernost pred izdelavo celotnega slovarja. Zato sta njegova zasnova in obseg odprta za tvorno kritiko kompetentnih strokovnjakov in bodočih uporabnikov, v čemer je tudi pravi smisel takih izdaj.

0.3 Slovar je eden izmed rezultatov raziskovanega projekta J6-3337 Besedoslovne lastnosti slovenskega jezika in narečij (odgovorni nosilec: izr. prof. dr. Marko Jesenšek), iz sredstev katerega je bil financiran program za računalniško redakcijo slovarjev SlovarRed 2.0, 2003 Tomaža Seliškarja in Sekcije za terminološke slovarje Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU. Podatki o pogostnosti v slovar zajetih besed so bili zbrani z odobritvijo lastnikov besedilnega korpusa Fida (Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Inštitut Jožef Stefan, Založba DZS, d. d., in podjetje Amebis, d. o. o.) in Nova beseda (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU).

1 Teoretična izhodišča, obseg in namen slovarja

1.1 Besednodružinski slovar je poseben tip morfemskega besedotvornega slovarja, ki jemlje za izhodišče besedno družino, znotraj katere so besede na različnih stopnjah tvorbe vselej prikazane kot sestav podstave in obrazila. Njegovo mesto med morfemskimi slovarji lahko prikažemo takole:

- Morfemski slovarji:
  - kombinirani (oblikoslovno-besedotvorni¹)
  - specialni (besedotvorni):
    - slovar besedotvornih morfemov²
    - besednodružinski slovar³

Besednodružinski slovar in slovar besedotvornih morfemov nista bila pogost cilj ne domače ne tuje leksikografske prakse. V vsej dolgi slovenski slovaropisni tradiciji

¹ Tipični zgled predstavlja slovaški morfemski slovar M. Sokolova, G. Moško, F. Šimon in V. Benko (1999).

² Kot primer navajamo slovar besedotvornih elementov nemškega jezika, ki ga je sestavila M. D. Stepanova (1979).

³ Sestavljalavec besednodružinskega slovarja za ruščino je A. N. Tihonov (1985), za nemščino G. Augst (1998) in za bolgarščino J. Penčev (1999).

besednodružinski slovarji niso bili nikoli neposredni cilj, marveč so se nekatere njihove prvine pojavljale le ob sestavi etimoloških (U. Jarnik 1832) oz. dvojezičnih (A. Murko 1833), ki so slovensko besedje prikazovali v t. i. besedotvornih gnezdih. Na tujem so se morfemski slovarji vsekakor pojavljali, daljšo tradicijo pa imajo besednodružinski, zametki katerih segajo nekako že v 17. stoletje (G. Augst 1990, 1145–1152), v sodobnosti pa so izdelani za ruščino, francoščino, nemščino, bolgarščino in esperanto. Obstaja pa še primerjalni štirijezični besednodružinski slovar za ruščino, poljščino, češčino in srbohrvaščino (L. J. Herman 1975). Slovarji besedotvornih morfemov so kot posebni tipi slovarjev relativno mladi, saj so nastajali praktično v osemdesetih letih 20. stoletja (E. Link 1990, 1223–1230), in to prav tako le za štiri jezike: nemščino, angleščino, francoščino in ruščino.

1.2 Besednodružinski slovar slovenskega jezika je trenutno sestavljen za črko B in obsega 665 besednih družin, v katerih je razvrščenih nekaj več kot 11 000 besed. Slovar je pri vključevanju gradiva zavestno in hote izčrpen z namenom, da bi se zajela vsa tvorbeno problematika in nakazale njene potencialne rešitve, ki bi lajšale nadaljnjo sestavo. Temeljni gradivni viri so bili: Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ), Besedišče slovenskega jezika (BSJ), Slovenski pravopis 2001 (SP) ter besede črke B, manjkajoče v našetih virih in zato dodatno zbrane po referenčnem korpusu Fida.

Tako obsežno vključevanje gradiva sicer lahko bremeni obseg in preglednost besednih družin tudi z besedami, ki so se že ob vpisovanju na prvi pogled zdele povsem nežive. Toda načelo, da merilo jezikovnega občutka ni nikakršno relevantno niti jezikoslovno niti slovaropisno merilo, je zahtevalo, da ostanejo zabeležene – navsezadnje so zapisi v katerem od navedenih virov pogojeni z dokumentiranim obstojem besed – predstavo o njihovi živosti in rabi pa si uporabnik vendarle lahko pridobi na podlagi podatkov o pojavitvah v obeh besedilnih korpusih, ki so v abecednem seznamu vseh iztočnic pripisani. Šele tako zbrani podatki omogočajo ožji izbor ustreznih členov besednih družin glede na to, kolikšno število pojavitev postavimo za spodnjo oz. izhodiščno mejo, kar je odvisno od tega, kako natančen besednodružinski slovar želimo, to je pa odvisno od tega, zakaj ga bomo uporabljali. Pri tem pa velja navesti še pripombo o relevantnosti slehernega besedilnega korpusa, torej tudi Fide in Nove besede: tako avtorica kot sestavljavci obeh besedilnih korpusov, ki trenutno obsegata vsak okrog 100 milijonov besed, se zavedamo, da se bodo s širitvijo korpusov (ki je nujna in tudi načrtovana) spreminjali tudi podatki, in to ne samo o pogostnosti posameznih besed, marveč bodo na listo prihajale vedno nove in nove, torej tudi take, ki v seznamu trenutno nimajo pojavitve.

Drug pomemben razlog za obsežnost gradiva pa izhaja iz ozira na uporabnike, ki si ob možnostih sodobne računalniške tehnike in prevladi elektronskih slovarjev z minimalnim naporom želijo pridobiti čim več podatkov. Tako zasnovan besednodružinski slovar v uvodu ne poučuje uporabnika o pravilih, kako lahko npr. iz slehernega glagola tvorimo glagolnik oz. deležnik ipd., ampak ju ob vsakem glagolu preprosto ponuja. Ker je slovar izdelan s posebnim računalniškim programom, ima možnost preoblikovanja iz trenutne knjižne v elektronsko obliko, ki omogoča iskanje, npr. zelene tvorjenke, ob kateri se pojavijo podatki o njeni pripadnosti besedni družini in vseh iz nje tvorjenih besedah.

1.3 Namen slovarja je, da uporabnikom predstavi leksiko slovenskega jezika z novega, tj. besednodružinskega vidika, ki na enem mestu v urejenem tvorbenem sestavu prinaša pregled vseh istokorenskih besed. V celoti izdelan slovar lahko prinaša več zanimivih informacij: o razmerju med deležem tvorjenk in tvorjenk, omogoča pregled nad vsemi besedotvornimi morfemi in njihovo produktivnostjo, omogoča sistematični in podatkovno podprti popis premenilnih pojavov v podstavah tvorjenk, izpostavlja tvorbeno najproduktivnejše besede in s tem posredno določa jedrni fond leksike slovenskega jezika, saj velja, da vanj sodijo besede, ki imajo zelo razvejane pomene in tvorijo bogate besedne družine.

Zaradi takšne informativnosti in kratkega tipološko zgoščenega besedotvorno-teoretičnega uvoda je njegovo področje rabe izjemno široko, saj je primeren pri učenju slovenskega jezika kot maternega in tujega jezika na elementarni in univerzitetni stopnji, je lahko gradivni temelj za nadaljnje in podrobnejše jezikoslovne raziskave, pomoč slovaropiscem pri sestavljanju dvo- ali večjezičnih slovarjev in zaradi svoje morfemske narave in opremljenosti s slovničnimi podatki podpora pri lematizaciji besedilnih korpusov.

Po drugi strani pa s selekcijo gradiva glede na namembnost omogoča izdelavo še drugih različic: šolski besednodružinski slovar, besednodružinski slovar slovenskega jezika za tujce, besednodružinski slovar slovenskega jezika za najpogostejše besede, opremljen s podatki o najtipičnejših kolokatorjih na podlagi besedilnega korpusa Fide, ki to trenutno edini omogoča.

2 Zgradba in uporaba slovarja

2.1 Enota slovarja je **besedna družina**, ki jo sestavljajo krepko natisnjena iztočnica in iz nje nastale tvorjenke, razvrščene glede na tvorbeno stopnjo. Podstavni del tvorjenke je zapisan nekrepko, obrazilni krepko.

Temeljna urejevalna načela **besedne družine** so: hierarhičnost tvorjenk, abecedna razvrstitev znotraj iste stopnje, večkorenske tvorjenke so vselej prikazane na koncu besedne družine.

2.1.1 Hierarhičnost tvorjenk je nakazana s pomiki v desno, pri čemer en pomik glede na iztočnico predstavlja prvostopenjske, dva, tri in več pa drugo-, tretje- in večstopenjske tvorjenke. Tvorjenke iste stopnje si sledijo po abecedi.

2.1.2 Večkorenske tvorjenke, tj. zloženske in sklopi, so vselej nahajajo na koncu besedne družine. V primeru, da so v besedni družini tvorjenke obeh vrst (kar je izjemno redko), so zloženske prikazane pred sklopi, v obeh primerih pa velja načelo, da so najprej predstavljene zloženske oz. sklopi, ki imajo iztočnično besedo v prvem delu, nato take zloženske in sklopi, ki imajo iztočnico v drugem delu tvorjenke.

Primer besedne družine:

XX. bánka -e ž

iztočnica s slovničnimi lastnostmi

1. 2. 3.

bank-abílen -a -o prid.

podstavni in obrazilni del tvorjenke
s slovničnimi lastnostmi

bánk-ar -ja m

bánkarj-ev -a -o prid.	besedna družina ene izmed tvorjenk	
bánkar-ka -e ž		
bánkar-ski -a -o prid.		
bánkar-stvo -a s		
(bánk-in) -a -o prid.	hipotetična tvorjenka	
bank-ír -ja m		
bankír-ček -čka m		
bankírij-ev -a -o prid.		
bankír-ka -e ž		
bankírk-in -a -o prid.		
bankír-ski -a -o prid.		
bankír-stvo -a s		
-bankír	drugi del podr. zlož.	napovednik podrednih zloženk
vèle-0-bankír -ja m		
bank-o-	prvi del podr. zlož.	napovednik podrednih zloženk z iztočničnim prvim delom
bank-o-krac-íja -e ž		
bankokrát-0 -a m		
bank-o-mát-0 -a m		
bankomát-ski -a -o prid.		
-banka	drugi del podr. zlož.	napovednik podrednih zloženk z iztočničnim drugim delom
vèle-0-bánka -e ž		

Iz tako sestavljene besedne družine je razvidnih več podatkov:

(A) Naglasni in besednovrstni podatki: vse iztočnice in tvorjenke imajo zapisane jakostnonaglasne podatke (tudi o možni naglasni ali pisni dvojnici), pri težjih primerih podatke o izgovoru, vendar samo pri iztočnici, ne tudi pri njenih tvorjenkah. Temu sledijo ustrezni besednovrstni označevalniki po SSKJ, BSJ in SP 2001. Ker imajo označeno tonemskost le tvorjenke iz SSKJ, medtem ko tovrstni podatek za besede iz SP 2001 pri sestavi slovarja ni bil dodatno vpisan oz. tonemski podatki manjkajo za vse besede iz BSJ oz. korpusnega vira, ta podatek ni izpisan, čeprav je v programu zabeležen za približno petdeset odstotkov vseh zajetih besed.

(B) Besedotvorni podatki: (1) razmerje med motivirajočo in motivirano besedo; (2) število posameznih tvorjenk na določeni stopnji; (3) njihov podstavni in obrazilni del; (4) s postopnim vzpenjanjem po hierhičnem sestavu od najvišjestopenjske tvorjenke do iztočnice tako, da iščemo vselej neposredno motivirajočo besedo, je mogoče ugotoviti celotno tvorbeno pot tvorjenke in njen morfološki sestav, npr. :

bankirk-in (3. stopnja) < *bankir-ka* (2. stopnja) < *banki-ir* (1. stopnja) < *banka* (podstavna beseda).

(C) Besedotvornovrstni podatki: so razberljivi na podlagi morfemizacije vsake tvorjenke, pri čemer so morfemi, ki so obrazila ali deli obrazil, označeni krepko, in sicer: (1) izpeljanke imajo *desno priponsko obrazilo* (bájt-**ica**); (2) sestavljenke vselej naglašeno *levo predponsko obrazilo* (**próti**-bánda); (3) zloženke *medponsko* ali *medponsko-priponsko obrazilo* (bákr-**o**-tiskár, júžn-**o**-babilón-**ski**); (4) sklope nakazuje *sklopno obrazilo* (bám-**br**-bám).

(Č) Pomenski podatki: niti iztočnice niti tvorjenke nimajo razlag. Pri iztočnicah ga imajo le homonimi. Izhodišče za vzpostavljanje pomenskih razmerij med členi besednih družin so bile razlage iz SSKJ, pri glede na SSKJ novih besedah pa SP 2001. V primerih, da je tvorjenka vzeta iz BSJ, je bil pomen pri težje razumljivih besedah preverjen po leksikološki kartoteki Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, pomen izpisanih besed iz korpusa na podlagi konkordanc.

(D) Pogostostni podatki: imajo jih iztočnice in tvorjenke, ki imajo v obeh korpusih vsaj eno ali več pojavitev, prikazanih v abecednem razdelku vseh zajetih besed v zaporedju Fida (F) in Nova beseda (NB). Frekvenčni podatki iz obeh korpusov so pridobljeni s t. i. avtomatskim štetjem. To pomeni, da program ni razlikoval homonimov in homonimnih oblik, kar je bilo treba narediti posebej tako, da so se take oblike konkretno preverile v konkordančnih izpisih. Pri pojavitvah nad deset tisoč so podatki nezanesljivi, saj ni bilo mogoče preveriti vseh konkordanc. Za Novo besedo velja, da ima vse besede iz Besedišča slovenskega jezika in SSKJ lematizirane, pri Fidi pa je po posredovanih podatkih za črko B lematiziranih 1925 besed, zato je bilo zaradi natančnosti dodatno pregledano še 38262 nelematiziranih besed, saj je avtomatsko preštevanje znotraj gradiva nelematiziranih besed zaznavalo pojavitve besede *le*, če je ta nastopala v osnovni obliki (npr. *bezljati* (7), ne pa tudi *bezlja* (10), *bezljajo* (8), *bezljajte* (1) *bezljal* (3), *bezljala* (1) *bezljale* (2), *bezljali* (5), *bezljata* (2)). Tako je bilo k prvotnemu podatku 7 prišteti še 32 pojavitve v različnih oblikah, kar znaša skupno frekvenco 39.

2.2 Iztočnice besednodružinskega slovarja so vselej netvorjene besede vseh možnih devetih besednih vrst, tj. samostalnik, pridevnik, prislov, glagol, nekonverzni povedkovnik, predlog, veznik, medmet in členek s pogojem, da imajo vsaj eno tvorjenko. Izbor iztočnic je bil prvotno pogojen z obstojem v temeljnem viru, tj. SSKJ, v drugi stopnji izpisa so sledile še iztočnice iz BSJ, nato tiste, ki jih je na novo prinesel SP 2001, temu je sledil še dodaten izpis iz seznama besed za črko B po korpusu Fida.

2.2.1 Lastna imena: pod enakimi pogoji so med iztočnice vključena tudi lastna imena, ki imajo razvito svojo besedno družino, npr. **Bábilon** -a m: *babilónka*, *babilónski*, *babilónščina* ...).

2.2.2 Homonimi: homonimne iztočnice so označene z nadpisano številko za geslom. Izjemoma so v teh primerih dodani ustrezni kvalifikatorji ter za lažje

razpoznavanje še osnovni pomen (**bár**¹ 'lokal', **bár**² *fiz.* 'enota'). Zaradi popolnosti so bili upoštevani še podatki iz slovarja homonimov.⁴ Tam so z zvezdico označeni tisti primeri homonimov, ki v SSKJ niso zabeleženi, čeprav ustrezajo merilom homonimnosti (***báger**¹ *star.* 'škrlat', ***báger**² *teh.* 'stroj').

Primer:

XX. báger¹ -gra tudi -ja m (á) 'stroj'

bágr-ati -am nedov.

bagr-áje delež.

bagraj-óč -a -e del.

bágra-n -a -o del.

bágr-anje -a s

bagr-íst -a m

bagrist-ka -e ž

bágr-ski -a -o prid.

XX. báger² -gra m *star.* 'škrlat'

bágr-ast -a -o prid.

bagr-én -a -o prid.

bagr-íti -im nedov.

bagr-èč -éča -e del.

bagr-èn -èna -o prid.

bagr-énje -a s

bágr-ov -a -o prid.

bagrov-ína -e ž

2.2.3 Prevzete besede: med iztočnicami se poleg domačih korenskih besed pojavljajo tudi prevzete besede iz drugih jezikov, ki so zlasti prek nemščine, francoščine in angleščine postale sestavina slovenskega leksikalnega sestava. Mnoge med njimi sodijo v skupino t. i. mednarodnih izrazov (internacionalizmov), ki pokrivajo področja humanistike in naravoslovja ter imajo svoj izvor v grškem ali latinskem jeziku.

2.2.3.1 Posebnost nekaterih takih prevzetih zloženih besed, med katerimi prevladujejo zlasti poimenovanja ved, strokovnih področij, naprav ipd., je v razmerju do domačih korenskih besed ta, da so le-te že v izvornem, tj. grškem ali latinskem jeziku, pogosto tvorjene iz besed, ki jih slovenščina nima, npr. *balneologija*. W. Fleischer, I. Barz (1992, 67) sestavine zloženek, ki v nemščini ne nastopajo kot samostojni korenski morfemi, ampak so vselej vezani, imenujeta konfikse, take zloženke pa konfiksne zloženke. Konfiksi lahko nastopajo v prvem (*Aero-*), v drugem (*-drom*) ali obeh delih (*Biblio-phil*).

V slovenski besedotvorni teoriji so take zloženke obravnavane na dva načina. J. Toporišič (2000, 188–189) jih del vključuje v tvorbeni sistem po enakih merilih

⁴ J. Bálint, *Slovar slovenskih homonimov, Na podlagi gesel Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana 1997.

kot domače medponsko-priponske podredne zloženke: *sam-o-krés-0*, *bar-o-gráf-0*, *zakon-o-dá-ja*, *ge-o-graf-íja* oz. jih na podlagi dvonaglasnosti in brezpriponskosti drugega zloženkega dela (2000, 193–194) razvršča med samomedpanske zloženke, npr.: *artêri-o-skleróza*, *ástr-o-fízika*, *bálne-o-terapija*).

A. Vidovič Muha (1988, 161–163) jih obravnava kot zloženke z nadomestnimi (prevzetimi) sestavinami skladijske podstave in jih razvršča samo med medpanske podredne zloženke z nadomestno določujočo (*ágr-o-téhnika*, *étn-o-geńéza*) ali določano sestavino (*bronh-o-grafíja*, *fizi-o-grafíja*) oz. z obema nadomestnima sestavinama (*aer-o-dróm*, *bak-o-logíja*).

Umeščanje takih besed v besedno družino zahteva nov premislek, saj je njihovo mesto potrebno definirati z vidika pripadnosti oz. mesta v njej. Tako veljajo naslednja načela:

2.2.3.1.1 Kadar se v zloženki **kombinirata dva konfiksa** (*balneologija*), jo je z vidika slovenskega leksikalnega sistema mogoče obravnavati samo kot prevzeto besedo, ki lahko nastopa kot iztočnica besedne družine v primeru, če je iz nje seveda nastala še kaka tvorjenka. Kadar se s prvim konfiksom v zloženkah družijo še druge v slovenskem jeziku samostojne leksikalne enote (*balneobiologija*, *balneoterapija*), se ob koncu besedne družine predstavijo za napovednikom *balne-o-* prvi del podr. zlož. tudi take zloženke kot medpanske podredne (*bálne-o-biologíja*, *bálne-o-terapija*), čeprav se obe zloženki še enkrat ponovita pri *biologija* in *terapija*. Ker je slovar sestavljen samo za črko B, je kazalka *gl.* zapisana samo v primerih, kjer gre za predstavitev v BD druge iztočnice na B (*biologija*), zato *balneoterapija* take kazalke nima. Primer:

XX. balneologíja -e ž

balneológ-0 -a m

balneolóš-ki -a -o prid.

balne-o- prvi del podr. zlož.

bálne-o-biologíja -e ž *gl.* biologija

bálne-o-terapija -e ž

2.2.3.1.2 Kadar se v zloženki **kombinirata konfiks in v slovenskem jeziku obstoječa samostojna leksikalna enota**, imamo dve možnosti:

a) Če je konfiks v prvem delu (*biotehnika*) besedo pri črki B prikažemo kot iztočnico in vse iz nje nastale tvorjenke. Pri nadaljnji izdelavi slovarja, jo bo potrebno še enkrat navesti pri črki T pod iztočnico *tehnika*, kjer bo vzpostavljeno tvorbeno razmerje z napovednikom, in sicer

-tehnika drugi del podr. zlož.: *bi-o-tehnika*, saj gre za medponsko podredno zloženko, v katero se *tehnika* vključuje kot že oblikovana zloženška sestavina. Primer:

XX. biotéhnika -e ž

biotéhnič-en -čna -o prid.

biotéhnik-0 -a m

biotéhniš-ki -a -o prid.

b) Če je konfiks v drugem delu (npr. *balkanologija*), zloženko zapišemo pod iztočnico *Balkan*, in sicer pod napovednikom *balkan-o-* prvi del podr. zlož: *balkan-o-log-ija*, pri čemer je to medponsko-priponska zloženska. S prevzetim korenem *log-* je namreč v slovenščini tvorjena tudi izpeljanka *log-ika*, kar potrjuje, da je vezan morphem tako v izpeljanki, kot tudi v zloženkah gornjega tipa. To pa pomeni, da se *logija* kot leksikalna enota v slovenščini še ni osamosvojila, zato se v zloženko tudi ne more vključiti kot že oblikovana zloženska sestavina: *logija o Balkanu > *balkan-o-logija. Primer ustreznega dela BD *Balkan*:

XX. **Balkán** -a m

balkan-o- prvi del podr. zlož.

balkan-o-log-ija -e ž

balkanológ-0 -a m

balkanológš-ki -a -o prid.

Prav zato se v slovanski morfematiki (M. Sokolova idr. 1999, 33–34) pojavlja opredelitev, da gre v takih primerih za t. i. afiksoidni značaj takih morfemov, imenovanih tudi afiksoidni radikali, ki izgubijo leksikalni pomen in dobivajo zlasti sistemizacijskega oz. tvorbenega.

Ne gre pa prezreti dejstva, da nekateri prvotno vezani prevzeti zloženski morfemi izjemoma dobivajo možnost tudi leksemseke osamosvojitve v slovenščini. To potrjujejo enkratne pojavitve omenjenih sestavin, kot so npr. *grafija* (F: 1; NB: 3), *logija* (F: 1, NB: 1), *filija* (F: 2, NB: 0), celo *slovje* (F: 1, NB: 0), pri čemer gre v prvem primeru za trikratno pojavitve v istem viru, v drugem primeru oba korpusa navajata identičen odstavek iz istega vira, v tretjem primeru gre za dve potrditvi z identičnim odstavkom, v četrtem za naslov rubrike. Podobno možnost osamosvajanja kaže tudi *fag* (F: 1, NB: 1). Če omenimo, da se v slovaropisju šteje za relevanten podatek pojavitve istega leksema v treh neodvisnih virih, in če upoštevamo še konkordančne podatke iz obeh virov, potem je razvidno, da gre za enkratno, torej bolj priložnostno rabo, ki še nikakor ne kaže splošnih zakonitosti, vendar pa odpira nove možnosti v smeri, kot se je to že zgodilo pri razrastu osamosvojenih rabe pri *fobija*, *manija*, zaradi česar je potrebno novo besedotvornovrstno in naglasno vrednotenje takih zloženk, zlasti v primerih, kjer ne obstaja možnost, da so take tvorjenke izpeljanke.

2.3 Tvorjenke so na sleherni stopnji morfemizirane na podstavni in obrazilni del. Na isti stopnji tvorbe je razvrstitveno merilo za tvorjenke abeceda.

2.3.1 Hipotetična tvorjenka z zapisom v oklepaju je bila kot kategorija uvedena na samem začetku vnosov, in sicer v dveh primerih:

a) Kadar noben od treh slovarskih virov (SSKJ, BSJ, SP) tvorjenke ni potrjeval, vendar se je njena možnost obstoja zdela zelo verjetna, npr. pri BD *banka* je tak pridevnik *bank-in*.

b) Kadar v gradivnem viru ni bila potrjena motivirajoča beseda, ampak le iz nje motivirana tvorjenka, npr. del besedne družine *blesketati se*:

(od-blesketáti se) -ám se dov.

odblěsk-0 -éska m

odblěšč-ek -čka m

Utemeljenost tako označene kategorije tvorjenk se je pogosto pokazala celo z naknadno korpusno potrditvijo, npr.: *bank-in* (F: 10, NB: 38); tvorjenke *odblěsk-0* s *frekvencama* (F: 95, B: 146) ne bi bilo mogoče predstaviti, če ne bi vključili glagola (*od-blesketáti se*) kot hipotetične tvorjenke iztočnice *blesketati se*.

2.3.2 Tvorjenke imajo označeno tudi **homonimnost**, in sicer brez razlage v primeru, ko se istoekspozirana tvorjenka ujema z istoekspozirano iztočnico, npr. *bár¹* in *bár²* imata pridevnik *bár-ski¹* in *bár-ski²*. Kadar pa se znotraj ene besedne družine pojavljata dva homonima, sta pomenskorazlikovalno označena, npr. besedna družina *balón* vsebuje *balón-ar¹* 'športnik' in *balón-ar²* 'plašč'.

2.3.3 Nekatero tvorjenke so **morfemizirane na dva možna načina**, ki sta označena z *a* oz. *b*, pri čemer črkovna oznaka ne daje prednosti kateri izmed morfemizacij. Najpogosteje so tako morfemizirani primeri pridevniških tvorjenk na *-ovski* (*brátovski*), pri katerih obstaja tvorbenosistemska možnost izhajati iz pridevniške svojilne oblike (*brátov-ski/a*) ali neposredno iz samostalnika (*brát-ovski/b*). Odločitev je bila sprejeta na podlagi ankete, ki je pokazala, da so se anketiranci v devetdesetih odstotkih odločili sicer za podstavno besedo *brat*, z morfemizacijo pa določali morfejske meje na tri načine, ki odstotkovno kažejo naslednje zaporedje: *brat-ovski*, *brat-ovski*, *bratov-ski*.

2.3.4 V tvorjenki pogosto prihaja do **t. i. morfejskih vozlov**. Takrat upoštevamo načelo (M. Sokolova 1995), da v besedotvorju morfejsko mejo, če je le mogoče, premaknemo v korist korena (*ubog- + -stvo* > *uboš-tvo*, *brdavs- + -ski* > *brdavs-ki*); podobno ravnamo tudi v primerih, ko se srečata dva obrazilna morfema, in se meja premakne v korist podstave (*potepuh- + -stvo* > *potepuš-tvo*). Po tem načelu so v besednih družinah morfemizirane vse tovrstne tvorjenke, npr. *barvlj-iv*, *basniški*, *basniš-tvo*, *bik-o-rej-a*.

3 Splošna načela hierarhizacije tvorjenk znotraj besednih družin

3.1 Izpeljanke

3.1.1 Pri besedah s pomenskim razmerjem veda – strokovnjak je poimenovanje strokovnjaka dosledno morfemizirano kot izpeljanka iz vede: *botanika* > *botanik-0*, *balkanistika* > *balkanist-0*. Morfejsko načelo pred pomenskim pri tvorjenkah zadnjega tipa na *-ist* in *-istika* prevlada le v primerih, kjer ne gre za razmerje veda – strokovnjak, ampak oseba – dejavnost: *bicikel* > *bicikl-ist* > *biciklist-ika*, ker to nedvomno potrjuje analogni vzorec *kolo* > *koles-ar* > *kolesar-stvo*.

3.1.2 Izpeljanke ženskega spola, ki zaznamujejo osebe ali živali ženskega spola, so dosledno pojmovane kot (dodajalni *Bolgar* > *Bolgar-ka* oz. zamenjevalni *Bosanec* > *Bosan-ka*) feminativi in so v besedni družini prikazani kot tvorjenke iz moških poimenovanj (J. Toporišič 2000, 183), čeprav o tem v sodobni slovenski besedotvorni teoriji ni enotnega mnenja (A. Vidovič Muha 1997, 69–79). Kot

nemodifikacijske tvorjenke nastopajo tvorjenke ženskega spola za osebe samo v primerih, kadar gre za biološko (*doj-ilja* : *dojilec) ali sociološko zaznamovanost (*per-ica* : *perec). Tak prikaz je omogočil razlikovanje med ženskospolskimi tvorjenkami, ki zaznamujejo enkrat osebo, drugač predmet, npr. v delu besedne družine *beton*, kjer je iz hierarhije razvidno, da je *betonarka* 'ženska', *betonirka* 'naprava':

XX. betón -a m (ô)

betón-ar -ja m (ô)

betónar-ka -e ž

betónar-ski -a -o prid. (ô)

.....

betonír-ec -rca m

betonír-ka -e ž

betonír-nica -e ž

3.1.3 Pridevniki na *-ski* so pri kategoriji država/mesto in prebivalec (po SSKJ) pomensko najpogosteje razloženi po vzorcu, kot npr.: *babelonski* 'nanašajoč se na Babilonce ali Babilon'. V tovrstnih besednih družinah je tak pridevnik trenutno prikazan le enkrat, in sicer pri hierarhično višji enoti, tj. državi/mestu: *Babilon* > *babelonski*.

3.1.4 Svojlilni in vrstni pridevniki na *-ov* so pri lastnoimenskih iztočnicah predstavljeni kot prvostopenjske izpeljanke, npr. BD *Beaufort*:

XX. Beaufórt -a [bofor -ja] m

beaufórt-0 -a [bofor] m

Beaufórt-ov -a -o [boforov] prid. in -ev

beaufórt-ov -a -o [boforov] prid. in -ev

3.1.5 V besednih družinah nastopajo konverzne izpeljanke štirih tipov: (1) prehod iz lastnega v občno ime v okviru iste besedne vrste (*Balkánec* -nca m 'prebivalec' > *balkánec* -nca m 'kdor ne spoštuje pravnega reda'), (2) prehod iz pregibne besedne vrste v drugo pregibno besedno vrsto *bolán* bólna -o prid. > *bólni* -a -o sam.; (3) prehod iz pregibne v nepregibno besedno vrsto (*bóg* -á m > *bóg* medm.); (4) prehod nepregibne v drugo nepregibno besedno vrsto (*blízu* prisl. > *blizu* predl.).

Med zanimivejšimi so konverzne izpeljanke prvega tipa, ki imajo kot znak tvorbe krepko in ležeče izpisano končniško obrazilo, ki je hkrati tudi besedotvorno konverzno obrazilo in imajo lahko celo svojo besedno družino, npr.:

XX. Balkán -a m

Balkán-ec -nca m

balkánec-0 -nca m

balkanč-ov -a -o prid.

balkán-ka -e ž

Balkán-ka -e ž

Pri konverziji nepregibnih besednih vrst je tvorjenka označena samo s pomikom v desno in novo besednovrstno oznako:

XX. bódi -te (ó) in -íte**bódi**¹ člen.**bódi**² vez.

.....

Kot konverzne tvorjenke so pri samostalniki, ki razlikujejo še podkategoriji spola, imenovani živost in človeškost, razumljene samo tiste tvorjenke, kjer pri konverziji ne pride do spremembe katere od obeh lastnosti. V primeru njune spremembe gre za običajno tvorjenko, ki zaznamuje pomensko kategorijo, povezano s predmeti, napravami, snovmi ipd, npr: *Balkanec*: +Č,+Ž : *balkanec*: +Č,+Ž; nasproti: *Banátčanka*: +Č,+Ž : *banátčanka*: -Č,-Ž 'moka'. Primer besedne družine:

XX. Banát -a m**Banát-čan** -a m**Banátčan-ka** -e ž**banát-čanka** -e ž**banát-ski** -a -o prid.

3.1.6 IZPELJANKE iz predložne zveze so vselej dvočlensko morfemizirane (**ob-balét-en, pod-brád-je, po-bombáz-iti, z-blíz-a**).

3.1.7 Kot poponske izpeljanke so označene samo glagolske tvorjenke s prostomorfemsko sestavino predložnega in zaimenskega izvora v primeru, ko ta sestavina skupaj z glagolom tvori leksem z novim pomenom, ki se preverja z nadpomenko, npr. *dobiti* – *UPS: prejeti* proti *dobiti se* – *UPS: srečati se*. Take popone so označene krepko kot obrazilni morfemi za razliko od nekrepko pisanih, ki niso obrazilni morfemi.

XX. bíksati -am nedov.**bíks-0** -a m**bíksati ga** -am ga nedov.**na-bíksati** -am dov.**po-bíksati** -am dov.**pre-bíksati** -am dov.**za-bíksati** -am dov.**z-bíksati** -am dov.**zbíkša-n** -a -o del.

3.1.8 Modifikacijske glagolske tvorjenke imajo krepko izpisano samo obrazilo, imenovano tudi vpona, npr. *brcati* > *brc-lj-ati*. Kadar je iztočnica besedne družine glagol, je izhodišče vselej dovršnik, kot modifikacijska tvorjenka pa je razumljen nedovršnik: *brcniti* > *brc-a-ti*, *buhniti* > *buh-a-ti*, enako velja tudi znotraj BD: *izboljšati* > *izboljš-eva-ti*.

3.1.9 Kadar je glagol izpeljan iz iztočnične imenske besedne vrste s katerim od primitivov, sta dovršnik in nedovršnik istostopenjski tvorjenki, npr. BD *bumf*, saj tvorbeno izhajamo iz dovršne ali nedovršne oblike primitiva: *delati bumf* > *bumf-ati*, *narediti bumf* > *bumf-niti* in ne večkrat *bumfniti* > *bumf-a-ti*:

XX. búmf medm. in búmf**búmf-ati** -am nedov.

- búmf-a** -e ž
búmf-ast -a -o prid.
bumf-áje delež.
bumfaj-óč -a -e del.
búmf-anje -a s
pre-búmfati -am dov.
búmf-níti -em dov.
búmfj-enje -a s

3.2 Zloženke

3.2.1 Medponsko-priponske zloženke

Medponsko-priponske zloženke z domačimi korenskim sestavinami so vseh treh besednih vrst (*bacil-o-nos-ec*, *bistr-o-glav-0*, *en-o-besed-iti*).

Prav tako so kot medponsko-priponske zloženke pojmovane vse tiste tvorjenke, pri katerih se je na podlagi podatkov, zbranih v obih besedilnih korpusih, pokazalo, da v njih nastopajo vselej zložensko vezani prevzeti morfemi, ki označujejo vedo, dejavnost ali stanje: *-graf-ija*, *-log-ija*, *-em-ija*, *-ur-ija*, *-krac-ija*, *-liz-a*. Enako veljajo za zložensko vezane morfeme *-graf-0*, *-skaf-0*, *-skop-0*, *-meter-0*, *-gram-0*, *-mat-0*, *-cid-0*, *-man-0*, ki nastopajo v tvorjenkah s pomenom oseb, naprav ali snovi. Zato so take zloženke vselej morfemizirane kot medponsko-priponske. Kdaj gre zanje, pa je pri prevzetih besedah razvidno v tistih primerih »/.../, ko drugi del take zloženke kot samostojna beseda sploh ne obstaja /.../« / (J. Toporišič 1991, 302).

Tukaj se zastavlja zanimivo vprašanje, ali gre za enak pomen zloženskih morfemov, npr. *-graf*, *-meter* *-gram*, kot jih poznamo v leksemih *graf*, *meter* oz. *gram*. VST (2002, 408, 409, 726) za prvi primer navaja tri iztočnice, in sicer:

graf -a m /angl. *graph* iz gr. *graphos*/ s terminološkim pomenom iz matematike 1. slikovni prikaz ... oz. elektrotehnike 2. shematični prikaz ...; *-graf*¹ nastopa v zloženkah s pomenom naprave, ki zapisuje (*anemograf*); *-graf*² v zloženkah s pomenom strokovnjaka za določeno področje (*bibliograf*).

Enako se ponovi pri *meter*¹ in *-meter* (meter (*kilograméter*), merjenje (*termométr*), mera v verzih (*heksámeter*) oz. za *gram*, *-gram* (*fonogram*), *gram* (*grammolékula*). Iz vseh treh zglede je mogoče ugotoviti, da povsod ne gre za prekrivne pomene, zato takih zloženk ni mogoče posplošeno razlagati kot medponskih **meter* za bare > **bar-o-meter*, **graf* za bare > **bar-o-graf* oz. **gram* za fon > **fon-o-gram*, kajti njihov drugi del (npr. *barométr*) ni pomensko identičen leksemu *meter* (v pomenu 1. osnovna dolžinska enota, 2. pripomoček za merjenje dolžine (po SSKJ, 2. priprava z označenimi centimetri, decimetri, metri za merjenje, navadno dolga 1 do 2 m). Zato je drugo sestavino smiselno jemati le kot zložensko vezan morfem: *bar-o-metér-0*, torej tudi *bar-o-gráf-0*, *fon-o-gram-0* ipd. z izjemo primerov, kjer v zloženkah taka sestavina res nastopa kot osamosvojena, kar potrjuje tudi dvonaglasnost tovrstnih tvorjenk, ki jih upravičeno pojmuje kot medponske zloženke: *ampêrméter*, *céntiméter* ipd.

3.2.1.2 Izpeljanke iz zloženk

Izpeljanke iz medponsko-priponskih zloženk so vselej:

– poimenovanja strokovnjakov: *balkanolog-0*;

- poimenovanja ženskih oseb: *bacilonos-ka*, *biolog-inja*;
- poimenovanje značilnosti ali dejavnosti: *babjever-stvo*, *domobran-stvo*, *zborovod-stvo*;
- osebe kot nosilci lastnosti: *bistroglav-ec*;
- tudi tvorjenke, ki imajo sestavine *-filija*, *-fagija*, *-skopija*, *-metrija* ipd., so pojmovane kot izpeljanke iz zloženek *bibli-o-fil-0* > *bibliofil-ija*, *bakteri-o-fág-0* > *bakteriofág-ija*, *bronh-o-skóp-0* > *brónhosop-ija*, *butir-o-méter-0* > *butirometr-ija* v primerih, ko so potrjene ustrezne zloženke s pomeni oseb oz. naprav in je mogoče vzpostaviti razmerje oseba – njena značilnost, naprava – dejavnost;
- svojilni, vrstni pridevniki: *bacilonošč-ev*, *bajeslov-en*, *balkanološ-ki*.

3.2.2 Medpanske zloženke

Kot medpanske zloženke so pojmovane tiste zloženke, katerih drugi (jedrni del) obstaja kot samostojna leksikalna enota. Take zloženke sestojijo iz samih domačih korenskih sestavin in so samostalniške (*bog-o-iskatelj*, *brod-o-gradnja*, *bog-o-morilec*, *brono-o-livar*, *brod-o-lastnik*), pridevniške (*siv-o-bel*), redkeje glagolske (*brz-o-javiti*). Med samostalniškimi zloženkami so bile v to skupino razvrščene zlasti tvorjenke, ki so imele drugo zloženko sestavino tvorjeno z *-(a/i)telj*, *-(a/i)lec*, *-a/ja*, čeprav so bile v slovarskih virih enonaglasne, ter take na *-ar* in *-ik*, ki so bile v slovarskih virih pogosto dvonaglasne. Zunaj take razvrstitve so trenutno ostale tvorjenke z *-ec*, npr. *bogoborec* < *tisti, ki se bori z bogom*, *rokoborec* < *tisti, ki se bori z roko*, ki so morfemizirane kot medpansko-priponske. Verjetno pa bi kazalo razmisliti o tem, ali ni mogoče zaradi že tvorjenega drugega dela tudi takih tvorjenk razlagati kot medpanskih, *borec* z *bogom* oz. *borec* z *roko*, ter na novo preučiti njihove naglasne lastnosti.

Drugi tip zloženek vključuje tudi prevzete sestavine (*lakt-o-bacil*, *bakteri-o-aglutinín*), ki so v slovarskih virih dosledno dvonaglasne. Posebej pa so s tega vidika zanimive take tvorjenke, v katerih drugem delu nastopa *-fobija* (*bacilofobija*) in *-manija* (*bibliomanija*). Korpusni podatki kažejo na visok delež rabe obeh prvotno zloženjskih sestavin kot osamosvojenih leksemov *fobija* (F, 169, NB, 99) in *manija* (F, 226, NB, 41). V skladu s tem podatkom so v vseh primerih t. i. analogne tvorbe, kjer dejansko ne obstajajo potrditve, da gre za izpeljanke iz zloženek, npr. **bazen-o-mán-0* > **bazenoman-ija*, **balkan-o-fób-0* > **balkanofob-ija*, **balkan-o-fíl-0* > **balkanofil-ija*, take zloženke morfemizirane kot medpanske *bazén-o-manija*, *balkán-o-fobija*, *balkán-o-filija* (izpis iz Fide) in jim je v skladu z naglasnimi lastnostmi medpanskih zloženek podeljena dvonaglasnost.

3.2.3.1 IZPELJANKE IZ MEDPANSKIH ZLOŽENK

Izpeljanke iz medpanskih zloženek so vselej:

- poimenovanje dejavnosti: *bronolivar-stvo*, *bogoiskatelj-stvo*;
- poimenovanje značilnosti oseb, ko je v katerem koli viru že potrjena zloženka s sestavino, npr. *-fob-0*, *-man-0*: *bacilofob-ija*, *biblioman-ija*;
- vrstni pridevniki: *bakrotiskar-ski*, *bogoiskatelj-ski*.

3.3 Sestavljenke

Kot sestavljenke so pojmovane tvorjenke vseh besednih vrst, katerih predpanska

sestavina je naglašena (*prèd-blísk, prèd-bakteriolóški, prèd-prebáviti; sò-bórec, sò-bístven, sò-bívati*).

Kot sestavljenke so pojmovani tudi pridevniki z obrazilom *naj-* (*náj-bridkêjši < najbolj bridkejši*) in nenaglašeni *pre-* (*pre-baháv < preveč bahav*).

Morfemizirano predponsko sestavino imajo tudi vse tiste glagolske tvorjenke, ki so sicer enonaglasne (*na-blátiti, o-blátiti, od-blátiti, po-blátiti, u-blátiti, za-blátiti, z-blátiti*) in jih J. Toporišič (2000) zaradi tega razvršča k izpeljankam glagola iz glagola s predlogi oz. členki, medtem ko jih A. Vidovič Muha (1993) pojmuje kot prave sestavljenke.

3.3.1 IZPELJANKE IZ SESTAVLJENK

Izpeljanke iz sestavljenk so:

- poimenovanja ženskih oseb: *sòbór-ka*;
- poimenovanja lastnosti ali značilnosti: *sòbojévníš-tvo*;
- vse tvorjenke iz sestavljenih glagolov: *sòbív-anje, sòbivaj-óč, sòbiv-áje*.

3.4 Sklopi

Sklopi nastajajo s sklapljanjem več besed, pogoj za njihov izbor je bilo pisanje skupaj, potrjeno v katerem od že naštetih virov. Iztočnična sestavina je lahko v prvem (*bóg■bógme, bóg■nas■váruj, bóg■si■ga■védi*) ali drugem delu (*dáj■bóg, hvála■bogú, mój■bóg*).

3.4.1 IZPELJANKE IZ SKLOPOV

Za izpeljanke iz sklopov so pojmovani sklopi, ki so ob ohranjeni prvi sklopni sestavini k le-tej sposobni sklopiti še kakšno sestavino, zaradi česar pa pride tudi do spremembe besednovrstnosti tvorjenke:

bóg■védi členek

bóg■védi■káj [-kv-] zaim.

bóg■védi■kjé prisl.

bóg■védi■kód prisl.

5 Sklep

Besednodružinski slovar slovenskega jezika za črko B prinaša v slovenski prostor slovaropisno realizacija besedotvornih spoznanj, ki med drugim omogočajo družiti besede v besedne družine. Struktura slovarja in hierarhična urejenost besed znotraj posamezne besedne družine v celoti izhaja iz tvorbenih lastnosti slovenskega besedja, hkrati pa slovar vključuje spoznanja sodobnega korpusnega jezikoslovja, ki za merilo živega in splošnega v jeziku postavlja besedilno rabo.

Literatura

- S. Babić, 1986, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb, Školska knjiga.
A. Bajec, 1950, *Besedotvorje slovenskega jezika, I Izpeljava samostalnikov*, Ljubljana.

- 1952, *II Izpeljava slovenskih pridevnikov, III Zloženke*, Ljubljana.
- 1959, *IV Predlogi in pripone*, Ljubljana.
- Bajec/Kolarič/Rupel (Šolar), 1964, *Slovenska slovnica*, Druga popravljena izdaja, Ljubljana.
- I. Barz, M. Schröder, U. Fix, 2000, *Praxis- und Integrationsfelder der Wortbildungsforschung*, Heidelberg, Universitätsverlag C. Winter.
- L. Bokal, 1997, Škrabčeva besedotvorna načela, *Škrabčeva misel II*, Nova Gorica, 155–167.
- 1998, Tipologija novih besed (ob primeru avtomobilskega izrazja), *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje, Zbornik referatov s posvetovanja 1997*, Ljubljana, ZRC SAZU, Založba ZRC, 147–162.
- J. Bosak, K. Buzassyova, 1985, *Vychodiská morfémovej analyzy*, Bratislava, Veda.
- A. Breznik, 1934, *Slovenska slovnica za srednje šole*, Četrta izdaja, Celje.
- 1944, *Zloženke v slovenščini*, Razprave AZU II, Ljubljana, 55–76.
- M. Dokulil, 1962, *Tvoření slov v češtine 1, Teorie odvozování slov*, Praha.
- W. Fleischer, I. Barz in M. Schröder, 1992, *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen.
- M. Furlan, 1991, Etimologija in besedotvorje, *Slavistična revija XXXVIII/4*, [363]–369.
- V. Gjurin, 1985, Priponsko obrazilo -aš v slovenščini, *Slavistična revija XXXIII/2*, 195–223.
- M. Hočvar, 1994, *Snovno, pojmovno in skupno pri samostalniku*, Magistrsko delo, Ljubljana.
- J. Horecky, 1959, *Slovotvorná sústava slovenčiny*, Bratislava, VSAV.
- 1964, *Morfematická štruktúra slovenčiny*, Bratislava, VSAV.
- T. Korošec, 1993, O krajšavah, *XXIX. Seminar slovenskega jezika literature in kulture*, Ljubljana, 15–35.
- I. Kozlevčar, 1968, O pomenskih kategorijah samostalnika v povedni rabi, *Jezik in slovstvo XIV/1*, 11–15.
- 1969/70, O pridevniku v povedni rabi, *Jezik in slovstvo XV/6*, 210–215.
- M. Merše 1989, Izpridevniški glagoli v Dalmatinovi Bibliji, *Slavistična revija XXXVII/3*, 189–200.
- F. Miklošič, 1875, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen II, Stammbildungslehre*, Wien.
- Mluvnice češtiny 1*, Praha 1986.
- M. Orožen, 1968, Kategorija abstraktnih samostalnikov v slovenskem knjižnem jeziku, *Zbornik za filozofiju i lingvistiku XI*, Novi Sad, 211–218.
- 1996, Kopitar kot pobudnik skladenjske in besedijske preobrazbe osrednjega slovenskega knjižnega jezika v prvi polovici 19. stoletja, *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, 79–92.
- S. Rakič in Đ. Strsoglavac, 2002, Kolikostne premene v besedotvorju, *Slavistična revija L/1*, Ljubljana, 119–121.
- M. Sokolova, 1995, *Kapitolky zo slovenskej morfologie*, Prešov.
- I. Stramljič Breznik, 1991, *Prva in druga pomenska skupina samostalniških izpeljank*

- in zloženik iz glagolske, pridevniške in samostalniške podstave*, Magistrska naloga, Ljubljana, 216.
- 1992, Izglagolske izpeljanke s pomenom vršilca dejanja, *Slavistična revija* XL/4, 411–427.
  - 1994, *Prvostopenjske izpridevniške tvorjenke*, Disertacija, Ljubljana, 262.
  - 1994, Tvorjenke v Košičevem delu *Zobriszani Szlóven in Szlóvenka med Müróv in Rabov*, *Zbornik razprav o Jožefu Košiču*, Budimpešta, 136–170.
  - 1994, Izsamostalniške izpeljanke s pomenom opravkarja, *Znanstvena revija* VI/II, 181–196.
  - 1994, Umetnostno besedilo kot izhodišče za obravnavo besedotvorja v osnovni šoli, *Jezik in slovstvo* XXXIX/7, 8, 341–345.
  - 1995, Izpridevniške glagolske izpeljanke, *Studia Slavica Savariensia* 1–2, 52–69.
  - 1995, Kako in s kakšnim namenom obravnavati besedotvorje v osnovni šoli? *Educa* IV., 201–210.
  - 1996, Besedotvorje in njegovo izrazje v slovensko pisanih slovnica 19. stoletja, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 32/2, Maribor, 248–261.
  - 1996a, Značilnosti prvostopenjskih izpridevniških tvorjenk slovenskega knjižnega jezika, *Znanstvena revija* VIII/2, 199–212.
  - 1997, Besednozvezne, besedotvorne in skladenjske značilnosti športnih rubrik v Jutru, *Borkov zbornik*, Maribor, 127–152.
  - 1997, Dajnkovo besedotvorje med slovansko in slovensko besedotvorno tradicijo, *Dajnko in njegov čas*, Maribor, 159–170.
  - 1997, Škrabčeva obravnava priponskih obrazil (a / i) v / 1 ((e)c), *Škrabčeva misel II*, Nova Gorica, 193–200.
  - 1998a, Izpridevniške modifikacijske tvorjenke v Pleteršnikovem slovarju, *Pleteršnikov slovensko-nemški slovar*, Novo mesto, 41–54.
  - 1998b, Elementi besedotvornega slovarja v strukturi samostalniških gesel Murkovega slovensko-nemškega slovarja. *Murkov zbornik*, ur. M. Jesenšek, Maribor, 249–258.
  - 1999, *Prispevki iz slovenskega besedoslovja*, Maribor.
  - 1999a, Riglerjev glasoslovni in naglasni prikaz nekaterih obrazil, *Jakob Rigler 1929–1985, 2. mednarodni dialektološki simpozij, 11. in 12. februar 1999*.
  - 1999b, Oblikovanje poimenovanj za besedne vrste v slovensko pisanih slovnica med leti 1791–1854, *Jezik in slovstvo* XLIV/4, 103–110.
  - 1999c, Besedotvorne značilnosti narečja ob primeru beltinskega prekmurskega slovarja, *Logarjev zbornik*, Maribor, 160–179.
  - 2000, Raziskovalne perspektive slovenskega besedotvorja, *Zbornik Slavističnega društva Slovenije 10: Slovensko jezikoslovje danes in jutri – Slovenski slavistični kongres*, ur. Z. Jan, Celje, ZRSŠ, 112–118.
  - 2001, Od poljubnega do urejenega prikaza besedne družine, *Slovenščina v šoli* 6/3, 19–22.
  - 2001a, Prikaz besedne družine v besedotvornem slovarju, *Studia Slavica Savariensia*, 18–31.
  - 2001b, Kateri podatki iz besedotvornega slovarja so uporabni v dvo- ali večjezični

- leksikografiji? *Dvojezična i višejezična leksikografija / 3. mednarodni leksikološko-leksikografski znanstveni skup*, 15. – 16. studena 2001.
- 2001c, Besedne družine predlogov in veznikov v besedotvornem slovarju, *Jezikoslovni zapiski VII/1,2*, 197–206.
- 2002, Besedotvorni slovar, *Evropsko leto jezikov; Sodobna slovenska književnost; Matija Murko, Slovenski slavistični kongres, 5. – 7. oktober*, 242–245.
- 2002a, Nekaj podatkov iz Besedotvornega slovarja slovenskega jezika za črko B po SSKJ, *Jezik in slovstvo XLVII/7,8*, 295–300.
- 2002b, Povezanost besedotvornih in vezljivostnih lastnosti glagola, *Med dialektologijo in zgodovino slovenskega jezika*, 400–408.
- 2003, Besedotvorna tipologija novonastalega besedja s področja mobilne telefonije, *Slavistična revija. Zbornik referatov za XIII. mednarodni slavistični kongres*, 15. – 21. avgust 2003, 105–118.
- A. Šivic-Dular 1986, Izpeljava slovenskih glagolov iz primerniških podstav, *Slavistična revija XXXIV/2*, 135–146.
- 1988, Besedotvorne vrste slovenskih zemljepisnih imen na gradivu do leta 1500, Obdobje srednjega veka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, *Obdobja 10*, Ljubljana, 229–244.
- V. Šmilauer, 1971, *Novočeské tvoření slov*, Praha.
- J. Šolar, 1951, A. Bajec, Besedotvorje I, *Slavistična revija IV/3*, 142–147.
- J. Toporišič 1966, *Slovenski knjižni jezik 2*, Maribor.
- 1969/70, Pridevniki, ki se stopnjujejo z obrazili, *Jezik in slovstvo XV/1*, Ovitek.
- 1970, *Slovenski knjižni jezik 4*, Maribor.
- 1971, Pravopis, pravorečje in oblikoslovje v SSKJ, *Slavistična revija XIX/1, 3*, 75–75, 222–229.
- 1972, Prevzete prvine slovenskega knjižnega jezika, *Slavistična revija XX/3*, 285–318.
- 1973a, Stilna vrednost glasovnih, prozodijskih, (pravo)pisnih, morfemskih in naglasnih variant slovenskega knjižnega jezika, *Slavistična revija XXI/2*, 217–263.
- 1973b, Sestavljenke in izpeljanke iz predložne/proklitične podstave, *Slavistična revija XXI/1*, 105–112.
- 1974/75, Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika, *Jezik in slovstvo XX/2–3*, 33–39.
- 1975, Izpeljava slovenskih samostalnikov, *Linguistica XV*, 241–256.
- 1976, Besedotvorna teorija, *Slavistična revija XXIV/1*, 163–177.
- 1978a, *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika*, Maribor.
- 1978b, Imenska določnost v slovenskem knjižnem jeziku, *Slavistična revija XXVI/7–8*, 287–303.
- 1979/80, Še k teoriji besednih vrst, posebno predikativa, *Jezik in slovstvo XXV/7-8*, 141–151.
- 1979, Družljivost domačega oz. prevzetega v besedotvorju, *Naši razgledi*, 11.5. 1979.
- 1980, Teorija besedotvornega algoritma, *Slavistična revija XXVIII/1*, 141–151.

- 1981, K teoriji spola v slovenskem (knjižnem) jeziku, *Slavistična revija* XXIX/1, 79–94.
- 1982, Besedne zveze ali stavčne fraze. *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana. 39–123.
- 1984, *Slovenska slovnica*, Druga pregledana in razširjena izdaja, Maribor.
- 1986a, Morfo(no)loška obremenitev šumevcev in zlitnika c, *Slavistična revija* XXXIV/2, 209–214.
- 1986b, Zur morpho(no)logischen Belastung der Nichtsonanten in Slowenischen, Graz, 393–408.
- 1988, Tvorbeni model slovenskega knjižnega naglasa, *Slavistična revija* XXXVI/2, 133–180.
- 1990, Tretjič o besedotvorni teoriji, *Slavistična revija* XXXIV/4, 421–440.
- 1991a, Besedotvorno šolanje. *Slavistična revija* XXXIX/, 215–237.
- 1991b, Pomenske skupine samostalniških zloženk, *Slavistična revija* XXXIX/3, 301–316.
- 1992, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana.
- 1994, *Slovenski jezik in sporočanje 1*, Maribor.
- 1996, Glagolske »sestavljanke« iz zveze glagol + predložna zveza, *Razprave*, 109–123.
- 1996, *Slovenski jezik in sporočanje 2*, Maribor.
- 2000, *Slovenska slovnica, Četrta, prenovljena in razširjena izdaja*, Maribor.
- 2000a, Življenjska moč Bajčevega besedoslovja, *Razprave*, Ljubljana, 5–20.
- 2001, Ženske oblike 500-ih najpogostejših priimkov v Sloveniji, *Zbornik s simpozija 1999 v Pišecah/ Simpozij Slovenska lastnoimenskost*, Novo mesto, 5–20.
- A. Vidovič Muha, 1970/71, Oris dveh osnovnih pojavnih oblik sistema knjižnega jezika, *Jezik in slovstvo* XVI/2, 178–186.
- 1972, Kategorizacija in stilna opredelitev ozko knjižne leksike, *VIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana, 35–53.
- 1978, Merila pomenske delitve nezaimenske pridevniške besede, *Slavistična revija* XXVII/3, 253–275.
- 1981, Pomenske skupine nekakovostnih izpeljanih pridevnikov. *Slavistična revija* XXIX/1, 19–40.
- 1984, Struktura glagolskih tvorjenk v Trubarjevi Cerkovni ordningi, *Slavistična revija* XXXII/3, 245–256.
- 1985, Primeri tvorbenih vzorcev glagola, *XXI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana, 47–61.
- 1986a, Neglagolske tvorjenke v Trubarjevi Cerkovni ordningi, 16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi, *Obdobja* 6. Ljubljana, 275–289.
- 1986b, Besedni pomen in njegova stilistika, *XXII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana. 79–91.
- 1988, *Slovensko skladijsko besedotvorje ob primerih zloženk*, Ljubljana.
- 1988a, Nekaterje jezikovnosistemske lastnosti strokovnih besednih zvez. *XXIV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana, 83–91.
- 1989, Zgradba tvorjenk v Brižinskih spomenikih, Srednji vek v slovenskem

- jeziku, književnosti in kulturi, *Obdobja 10*. Ljubljana, 51–62.
- 1989a, Zgradba neglagolskih tvorjenk v Vorenčevem slovarju, *Slavistična revija* XXXVII/1–3, 172–188.
  - 1991, Nekaj temeljnih prvin za besedotvorno šolanje, *Slavistična revija* XXXIV/3, 317–326.
  - 1991a, Nadaljevanka o slovenski besedotvorni teoriji, *Slavistična revija* XXXIV/1, 101–113.
  - 1991b, Skladenjska zgradba besede, *Nemzetkozi Szlavisztikai Napok IV*. Szombathely, 7–22.
  - 1992, Besedotvorna tipologija »novoslovenskega« gradiva pri Miklošiču, *Miklošičev zbornik*, 173–191.
  - 1993, Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti (Z normativnim slovensko-nemškim vidikom), *Slavistična revija* XLI/1, 161–192.
  - 1995, Dva tipološka zgleda normativne vrednosti slovenske besedotvorne morfematike. *Języki słowiańskie 1945–1995*, 153–165.
  - 1997, Prvine družbene razpoznavnosti ženske prek poimenovalne tipologije njenih dejavnosti, lastnosti, *Zbornik predavanj / XXXIII. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana, 69–79.
  - 1997a, Tipologija slovenskih ustreznih nemškim zloženkam v Gutsmanovem slovarju. *Jezikoslovne in literarnovedne raziskave*. 39–45.
  - 2000, *Slovensko leksikalno pomenoslovje: govorica slovarja*, Ljubljana, Znanstveni inštitut FF, 59–62.
- Z. Vučetič 1989, Prilog proučavanju sufiksalne tvorbe imenica u suvremenom talijanskom jeziku, *Linguistica* XXIX, Ljubljana, 81–99.
- P. Weiss, 1993/94, Katere slovarje smemo pričakovati po izidu Slovarja slovenskega knjižnega jezika, *JiS* 39/7–8, 346–350.
- M. Zorman, 1996, Ekspresivne glagolske pripone tipa –V/ C + –r / l–, *Razprave*, 137–151.
- A. Žele, 1997, Slovenski razvoj besedotvornih pomenov pri izglagolskih samostalnikih, posebno pri glagolniku, *Slovenski jezik : Slovene linguistic studies*. Ljubljana, [69]–90.
- 2001, *Vezljivost v slovenskem jeziku, (S poudarkom na glagolu)*, Ljubljana.
  - 2003, *Glagolska vezljivost: iz teorije v slovar*, Ljubljana.

Slovarji in korpusni viri

- G. Augst, 1999, *Wortfamilienwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache*, Tübingen.
- J. Balint, 1997, *Slovar slovenskih homonimov: Na podlagi gesel Slovarja slovenskega knjižnega jezika*, Ljubljana.
- F. Bezljaj, 1976, 1982, 1995, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I–III, Ljubljana.
- L. J. Herman, 1975, *A dictionary of Slavic word families*, New York.

- U. Jarnik, 1832, *Versuch eines Etymologikons der slovenischen Mundart in Inner-Oesterreich*, Celovec.
- A. I. Kuznjecova, T. F. Jefremova, 1986, *Slovar' morfem russkogo jazyka*, Moskva.
- E. Link, 1990, *Das Wörterbuch der Wortbildungsmittel, Wörterbücher/Dictionaries/Dictionnaires*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1223–1230.
- A. Murko, 1833, *Slovensko-nemški ročni besednik*, Gradec.
- J. Penčev, 1999, *Slovoobrazovaten rečnik na s''vremennija b''lgarski knižoven ezik: A–Ja*, Sofija.
- P. Skok, 1971, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knjiga prva, Zagreb.
- 1972, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knjiga druga, Zagreb.
- 1973, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knjiga treća, Zagreb.
- Veliki slovar tujk, 2002, ur. M. Tavzes, Ljubljana.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki: Elektronska izdaja na plošči CD-ROM*, Ljubljana 1998.
- Slovenski pravopis*, 2001, ur. J. Toporišič, Ljubljana.
- Slovenski medicinski slovar*, 2002, ur. M. Kališnik, Ljubljana.
- M. Snoj, 1997, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana.
- M. Sokolova, G. Moško, F. Šimon, V. Benko 1999, *Morfematský slovník slovenčiny*, Prešov.
- M. D. Stepanova, 1979, *Slovar' slovoobrazovatel'nyh elementov nemeckogo jazyka*, Moskva, 164–165.
- A. N. Tihonov, 1985, *Slovoobrazovatel'nyj slovar russkogo jazyka I–II*, Moskva.
- Korpus FIDA: <http://www.fida.net/slo/index.html>
- Korpus NOVA BESEDA: <http://bos.zrc-sazu.si>

The Structure of the Dictionary of the Word Families Beginning with the Letter B in the Slovene Language

Summary

The article discusses the theoretical framework, the purpose, the size and the structure of the dictionary of the word families beginning with the letter B in the Slovene language. Within the frame of the structure a detailed description of the dictionary's basic components, such as the word family, the (main) entry and the complex word, is given. Special attention is paid to the hierarchical arrangement of the complex words, which is based on the affixation principles. Related to this is also a detailed description of the principles governing the inclusion and the positioning of the complex words of foreign origin in the word families of the Slovene language. The dictionary also offers an evaluation of the relevance of the included lexemes by providing the information on the number of their occurrences in both Slovene text corpora (Fida, Nova beseda) which – from different points of view – illustrate the actual living usage of these complex words.